

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.6.2023.291307>

БІЛІНЬСЬКА О. А.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Аспірантка кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва факультету початкової освіти та мистецтва. Науковий керівник — І. Л. Бермес, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Дрогобицьк, Україна).

Bilinska, Olha. Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Faculty of Primary Education and Art. Post-graduate student at the Department of Vocal and Choral, Choreographic and Fine Arts. Scientific advisor — Iryna Bermes, Doctor of Art Criticism, Professor, head at the Department (Drohobych, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1319-8808>

© Білінська О. А., 2023.

ДИТЯЧА ОПЕРА І МУЗИЧНІ ВИСТАВИ У ТВОРЧОСТІ ОСИПА ЗАЛЕСЬКОГО

CHILDREN'S OPERA AND MUSICAL PERFORMANCES IN THE WORKS OF OSYP ZALESKY

Проблеми виховання дітей завжди на часі. Ми намагаємось зростити молоді покоління українців у найкращих традиціях, прищеплюємо любов до рідного краю, українського слова, української пісні, українських обрядів, вчимо шанувати рідних і батьківщину. Результат такого виховання сьогодні яскраво демонструє відвага наших юнаків і дівчат, які боронять Україну.

Цієї позиції дотримувались українці в еміграції. У першій половині ХХ століття діаспорні осередки працювали над тим, щоб нові покоління українців не тільки мали генетичний зв'язок з Україною, а й ментально і творчо плекалися в рідному культурному середовищі. Тому в різних куточках світу створювались українські школи і музичні інститути (Український музичний інститут, США і Канада), при церквах

і українських установах — творчі гуртки, видавалися українські періодичні видання для молоді: «Веселка», «Готуйсь!», «Юнак» (США), «Мій приятель» (Торонто, Канада), «Юні друзі» (Мюнхен, Німеччина) тощо. Завдяки духу і жертвовності українства різних поколінь, вихованих на цих засадах, у сучасних реаліях війни спостерігаємо безпрецедентну світову підтримку України.

Композитор Осип Залеський, емігрувавши до Америки в 1950-х роках, був активним громадським діячем. Завдяки одностороннім створювались заклади для комунікування, навчання і творчого розвитку українців. Сам О. Залеський був одним з ініціаторів заснування клубу «Наша хата» з курсами українознавства для дітей. Він розвивав такі молодіжні організації, як «Новий Сокіл», «Пласт прият» і «Спілка Української Молоді в Америці» (СУМА). З останніми він навіть організував молодечий хор. Проте важливим його здобутком було відкриття 1952 року відділення Музичного інституту в Баффало з центральним управлінням у Нью-Йорку, засновник якого — Роман Савицький [Лоза, 1967].

Попри громадську діяльність, Осип Залеський писав різножанрові дитячі твори, в основу яких закладав український мелос і стиль. Він забезпечував юним поколінням нерозривний культурний зв'язок із країною, у якій народились їхні батьки і навіть самі діти. У творчому доробку О. Залеського є фортепіанні мініатюри, багато хороших композицій *a cappella* («Ласкавий наш Боже», «Вечір», «Маленький хутір») та з фортепіанним супроводом («Колискова», «Пісенька про журавля», «Заспівай мені пташечко»), камерні твори і музика до вистав [Залеський, 2020].

Однак у дитячому репертуарі композитора вагоме місце належить дитячій опері **«Цвіркунчик»** (1967). Від часу публікації в дитячому журналі «Веселка», вона стала загальнодоступною і популярною серед молоді [Залеський, 1968]. У цьому журналі свої дитячі опери й оперети публікували Василь Безкоровайний («Червона шапочка», 1961), Василь Овчаренко («Лісова царівна», 1969), Олег Стратичук

(«Мишача війна», 1973), Василь Сидоренко («Мавпячий король», 1976) та інші.

Лібрето до опери «Цвіркунчик» написала Катерина Перелісна, українська поетеса, авторка дитячих книжок і популяризаторка української мови в діаспорі: «Вона переймалась тим, щоб діти української діаспори, відірвані від своєї рідної мови, вчили її та не забували» [Кудіна, 2017]. Завдяки творчій співпраці митців постала опера у двох діях. Осип Залеський майстерно поєднав поетичну складову з мелодичною канвою, яка вдало доповнювала смислове навантаження композиції. В опублікованому варіанті інструментальна підтримка доручена фортепіано з частковим збереженням у фортепіанній фактурі тем вокальних партій. Варто наголосити, що опера належить до жанру, у якому діти стають виконавцями. Зважаючи на вік, композитор написав усе в теситурі, зручній для їхнього голосу. Основу сюжету опери становить історія маленького Цвіркунчика, який, рятуючись від нападника (Півня), загубився. У першій дії змальовано втечу Цвіркунчика і згуртування місцевих комашиних жителів (Метеликів, Бджілок, Жуків, Джмелів, Жаби, Коника і Бабки Королеви всіх комач), які зголошуються допомогти в пошуках батьку-Цвіркуну. У другій дії йдеться про сміливість і відважність персонажів, які, ризикуючи життям, рятують Цвіркунчика з павутини. У фіналі відбувається гучне святкування з танцями і музикою перемоги добра над злом.

Це музично-драматичне дійство збагачене сольними партіями головних героїв, дуетами і терцетами другорядних персонажів, є хорові вставки й елементи імітування скрипки і сурм. За допомогою ладових барв Осип Залеський філігранно передав емоційні стани, «мінорний» розпач батька-Цвіркуна і «мажорні» заспокійливі настанови Метеликів тощо. Крім естетичного враження, опера має глибокий моральний підтекст: любити ближніх, допомагати в біді, бути благородним, безкорисливим.

У композиторській спадщині О. Залеського є кілька музичних вистав для дітей, які також передбачають залучення

молоді до виконавства, зокрема «Квіти веселкових кольорів», «Казка в торбинці», «Кобзарева гостина». Вистава **«Квіти веселкових кольорів»** уособлює світлу історію про кольори веселки. Сім груп квітів, починаючи від червоного кольору, вихваляють свої барви й аргументують, чому саме їхні кольори найкращі. Такі дискусії прописані ансамблевими партіями. Цю виставу може виконувати дитячий хор, розподілений на тематичні групи. Роль інструментального супроводу відіграє фортепіанна партія, яка є гармонічною опорою для виконавців. Текст до вистави написала Галина Чорнобицька, українська письменниця, членкиня Об'єднання українських письменників (ОУП) «Слово». Осип Залеський і Галина Чорнобицька присвятили цю виставу дитячому журналу «Веселка», який давав змогу дітям у діаспорі вивчати рідну мову завдяки поезіям, дізнаватись про українських митців, співати й музикувати в українському стилі.

Продовжуючи тему української ідентифікації, розглянемо виставу **«Казка в торбинці»**. Її сюжет — історія Ганнуса й Івасика (емігрантів), яких змалечку батьки вчили ділитися українськими книжками з іншими українськими дітками. Одного разу вони вирішують привезти з Америки в Україну казки для українських дітей. Прямуючи до визначених місць, Ганнуса й Івась почергово зустрічають міфічних Одчайдушків (весняного, літнього, осіннього), усі вони розгубили казки й через це не можуть відновити життєвий цикл кожної пори року. Оскільки головні герої мали торбинку з казками, то й ділилися ними, щоб кожен Одчайдушок міг розбудити свою пору. Авторка такого повчального сценарію — Леся Храплива, українська письменниця родом зі Львова, членкиня ОУП «Слово». Ця вистава є драматичною постановкою з музичними елементами. Осип Залеський використовує музику як своєрідне тло: «Мотив казки», «Мотив мандрівки», «Мотив Одчайдушка». Головним героям виділяє сольні партії: «Пісенька про літак», «Пісенька про корабель», «Пісенька про поїзд», а другорядним персонажам (Одчайдушкам, звірятам, рослинкам) пише ансамблеві партії «Весняна пісня

звірів», «Хор квіток», «Веснянка». Мотив мандрівки, який звучить упродовж вистави, є фортепіанною інтерпретацією пісні Кирила Трильовського «Гей, там на горі Січ іде». Музика О. Залеського надає виставі довершеності й цікавості.

Тісне спілкування композитора з Романом Завадовичем, письменником, редактором, громадським діячем, автором численних художніх і поетичних творів для дітей, переросло у творчу співпрацю. Працюючи над сценічною картиною з життя Тараса Шевченка — **«Кобзарева гостина»**, Р. Завадович відчув потребу яскравого музичного завершення вистави. Він звернувся до Осипа Залеського з проханням написати музичну співогру «Гей на Січі...». Пісня написана у двоголосному викладі з фортепіанним супроводом. Характер твору маршоподібний, енергійний, патріотичний. Усі ці твори, як і опера «Цвіркунчик», були перевидані в Дрогобичі в збірці «Осип Залеський. Твори для дітей» [2020].

Проживши понад тридцять років в Америці, О. Залеський не зраджував своїх переконань. Як музикознавець, він досліджував українську культуру, рецензував українські книги і грамофонні платівки, писав музичні твори, у яких використовував фольклорний мелос, а найголовніше — дбав про культурне виховання молоді, чітко позиціонуючись: «я — українець». Чимало часу і сил композитор доклав до плекання молоді української діаспори в середовищі й осередках української мови, пісні, традицій. Навіть вистави О. Залеського мали виховний характер, у них розгорталися теми любові до України, поваги і пошани до українського народу, пам'яті про своє родинне коріння, заглиблене в Україну.

Осип Залеський — один із композиторів, діяльність якого ще мало відома в Україні. Перед дослідниками, педагогами, виконавцями постає завдання вивчати його творчість, популяризувати її, адже його багатогранна діяльність і композиторська спадщина звернена до молодого покоління, вона виховує справжніх патріотів і лідерів незборимої нації.

Список використаної літератури і джерел

Література

1. Кудіна О. Дитячий світ очима Катерини Перелісної // Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. Офіційний сайт. URL: <http://libr.rv.ua/ua/virt/132> (дата звернення: 16.10.2022).
2. М. Л. [Лоза М.]. Професор Осип Залеський // Свобода. 1967. Ч. 107. С. 4.

Нотні джерела

1. Залеський О. С. Твори для дітей: фортепіанні, хорові композиції, опера «Цвіркунчик», музичні вистави [Ноти] : навч. посібник / ред.-упоряд.: О. Мичко-Білінська, О. Німилович. Дрогобич : Посвіт, 2020. 140 с.
2. Залеський О. С. Цвіркунчик. Казка-оперета з нотами // Веселка. 1968. Ч. 6–7, 8–9.